

Coğrafyanın Bölümleri ve Uygulamadaki Önemi Üzerine Bazı Düşünceler.

Dr. A. Nişancı

Doğal ilimlerle beşeri ilimler arasında yer alan ve bunlar arasındaki dengeli gelişmeyi en iyi değerlendirecek olan Coğrafyayı, bir sistem olarak düşünmek ve onun çeşitli bölümlerinin birbiriyle bağıntısını gözönünde bulundurmak gereklidir.

Bu cümleden olarak, yeryüzünde belli bir sahadaki görünüşleri, zaman ve mekân yönünden ortaya çıkan değişiklikleri ve karşılıklı bağıntıları gösteren bir ilim olarak Coğrafya iki ana bölüde düşünülmektedir:

I. Genel Coğrafya

II. Ülkeler Coğrafyası.

Tümüyle "Ülkeler Coğrafyasını" da teşkil eden ve ayrı ayrı "Genel Coğrafya" içinde birer çalışma alanı olarak;

1.a) Matematik Coğrafya,

b) Fiziki Coğrafya,

c) Bitki ve Hayvan Coğrafyası (Organik Coğr.),

2. Beşeri Coğrafya (Kültür Coğr.) ayırt edilmektedir.

Coğrafyanın bu ana çalışma dalları içinde bilhassa fiziki coğrafya ve beşeri coğrafyanın komşu ilimlerle olan çok yönlü bağıntıları dolayısı ile farklı birçok alt şubelerini birbirinden ayırmak gerekmektedir:

Fiziki Coğrafya: a) Klimatoloji

b) Jeomorfoloji

c) Hidroğrafya

ç) Glasyoloji (Buzul Coğr.)

Beşeri Coğrafya: a) Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası

b) İktisadi Coğrafya

c) Sosyal Coğrafya.

İşte bu ana bölümleriyle bir "ilimler çatısı" görünüşünde olan Coğrafyanın üniversite seviyesinde, daha çok teorik olan ve bizzat yerinde yapılan araştırmala-

rı yanında günlük hayata da etkili, bilhassa plânlı kalkınma devrelerinde "maksada en uygun şekilde tatbikat" yönü de vardır. Böylece Coğrafya içerisinde önceden yapılan araştırmalar ve tatbikat birbirini tamamlayan konular olmaktadır.

Coğrafya, gün geçtikçe önemini kaybeden ve artık ona ihtiyaç duyulmayan bir ilim olmak yerine, gelişen ilmi ve teknik imkânlarla kendini yenileyen, çeşitli araştırmalar yapan ve memleketlerin geleceğinde, bilhassa "plânlı" uygulamalar da kendine daha şiddetle ihtiyaç duyulan bir ilim olduğu iyi bilinmelidir. Böylece coğrafyacı kendine en yakın çevre (yöre) kavramından hareketle, onun ilerideki gelişimi (durumu) üzerine tahminlerde bulunacak, yörenin bakımı, muhafaza edilmesine dair tedbirlerin alınmasında araştırmalar yapacak ve ondan toplumun yararına olan en uygun faydalanma olanaklarından bahsedebilecektir.

Çeşitli ifade şekilleri olarak ülke, bölge, şehir, köy ve geniş anlamda yöre plânlamaları yapılırken ve bunları yürütürken iyi yetişmiş coğrafyacıardan faydalanıldığı ölçüde yapılan plânlara daha az hatalarla gerçekleştirilecektir. Aksi takdirde, kötü sonuçlu plân ve projelerin önüne geçilemeyecektir. Bir yerde iyi düşünemediği görülecek, ancak uzun ve bazen kısa süreler içinde insanlar böyle hataları tanıyacak, acı ve sonu hatta felaketlerle kapanacak neticelerle yüz yüze geleceklerdir.

Diğer taraftan yanlış ve hatalı plânlara da tanımak gerekir ki; bu, gelişme (kalkınma) yönünün tayin ve tesbiti kadar önemlidir. Buna dair örnekler bütün dünyada, fakat özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bu arada yurdumuzda da zaman zaman görülmekte, sonra da bunlara "tabii afet, görülmeyen felâket vs." denilmektedir. Bu türlü hatalı tatbikatların sokaktaki sade bir vatandaşın dahi gözünden kaçmadığı bilinmelidir.

Örneklerinin sayılamayacak kadar çok olduğu bu tür uygulamalardan veya tabiatda mevcut dengeyi bozacak şekilde insan müdahalelerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Her yıl büyük ölçüde zararlara yol açan toprak erozyonu bilgili ve plânlı yapılacak bazı küçük çalışmalarla azalabilecek, topraktan daha çok faydalanılacaktır. Lüzumsuz ve bilgisiz müdahalelerle çıplaklaşan yamaçlarda bu ve buna benzer toprak kaymaları acaba görünmeyen felaketler midir?. Su ve rüzgâr erozyonunu azaltacak ve belli ölçülerde ortadan kaldıracak çalışmalardan olan ağaçlandırma veya iklim şartları gereğinden olarak bitki yetiştirme ile yöreyi koruma zorunluluğu ciddiyetle ele alınmamaktadır. Bu tedbirlerin daha pekçok faydalı yönleri yanında yörenin ikliminin düzelmesi ve havanın toz, zehirli artıklardan arınması konusu bilhassa belirtilmeğe değer.

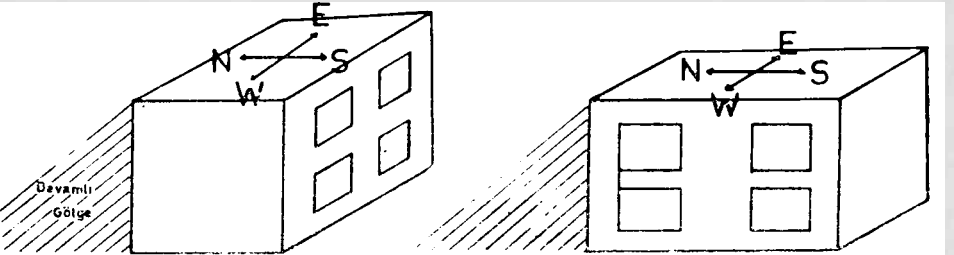
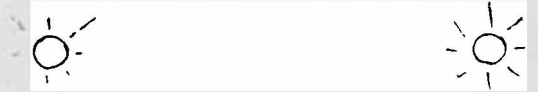
Ülkemizde tarımın en başta gelen problemlerinden birinin sulama olduğu, bunun için çok masraflı sulama projelerinin yapılması gereği ileri sürülmüştür. Fakat bu işlerin de her yönü ile iyi düşünülmemiş oldukları görülmekte, toprak ve

iklim şartları birlikte gözönüne alınmadığından sulamalar sonunda toprağın fakir ve verimsiz hale gelmesi veya tuzlu toprakların yaygınlaşması gibi neticeler sonradan acı gerçekleriyle ortaya çıkmaktadır.

Yerleşme alanlarında kurulacak endüstri tesisleri artıklarının (zehirli duman veya kirli suları vs.) insan sağlığı ve çevre tabiatına zararları, yörenin coğrafi özellikleri dikkate alınmayarak, adeta hızlandırılmakta veya teşvik edilmektedir. Bunların kötü neticeleri ise iyi araştırılmamış olduğundan veya kişisel görüşlere aykırı düşüğünden bilinmemekte, aydınlanamaktadır.

Yine çevrenin bilhassa iklim özellikleri dikkate alınmadan yapılan binaları ve hatta büyük yerleşme alanları maksada uygun olmadıklarından ya ora halkınca kullanılmayıp terk edilmekte (deprem sonrası kurulan yeni mahallelerde olduğu gibi); veya sonradan çok büyük masraflarla yeni yol, bina ve hatta binaların çatıları değiştirilmektedir (Atatürk Ünivesitesi yapılarında olduğu gibi). Burada basit bir düşünceyle bazı evlerin güneşlenmesi de ihmâl edilmiştir. Bir tarafta güney yönündeki daireler bütün gün ve yıl boyunca güneş alırken, kuzeye bakanlar devamlı gölgede kalmaktadırlar. Böylece birincilerde bilhassa yaz mevsiminde sıcaklardan oturulamazken, kuzeye bakanlarda serin yaz gecelerinde ısıtma zarureti görülmektedir. Halbuki bu tipteki bloklara evlerin pencereleri (şekilde görüleceği gibi) kuzey-güney yerine, doğu-batı yönünde yapılmış olsalardı hem daireler eşit şekilde ısınacak veya serin kalacak ve hem de bilhassa uzun kış mevsiminde (önemli derecede çocuklar) sağlık yönünden zaruri güneş ışınlarından faydalanmış olacaktı.

Bu ve daha buna benzer pek çok yanlışların ve hatalı plânlamaların nedenleri temelde, insanın ihmalkârlığı, araştırma ve tatbikatların ehline yaptırılmamış olması, kısaca mesuliyetlilerin vazifelerini yerine getirememiş olmalarıdır.

Şimdiki tek taraflı güneşlenme durumu.

Eşit güneşlenme için yapılması gerekli durum.

Burada çok yönlü düşünebilecek olan ve birçok etmenleri bir ünite içinde birleştirebilecek olan, iyi yetişmiş coğrafyacılar duyulan ihtiyaç kendiliğinden anlaşılacaktır.

Özet olarak hata ve yanlışların sebeplerini,

- 1). Uzun süreli verimlilik yerine, kısa devrede yüksek kazanç elde etme yolunda uğraşı ve gayretler,
- 2). Başka ülkelerdeki bilinen, hatta bizzat kendi yurdumuzda edinilmiş tecrübelere rağmen, aynı hataların tekrarlanması,
- 3). Az bir düşünce veya fedakârlıklarla telafisi mümkün olan ufak, fakat kötü sonuçlar doğuran arızaların ortadan kaldırılmayışı şeklinde sıralayabiliriz.

Şayet gelecekte de çevremizin şekillenmesinde çeşitli hatalardan korunmak istiyorsak iki gerçeği unutmamız gerekir:

- 1). Önceden yapılan hataların telâfisinin zor, hatta çoğu zaman imkânsız olduğunu,
- 2). Yapılan hataların neticelerinin önceden hesap edilemediğini.

Büyük işlere, devlet bütçeleriyle ancak gerçekleştirilebilecek yatırımlara girişmeden evvel yapılacak pekçok küçük işler bulunduğu bir gerçekken, böyle çalışmalar daima ihmâl edilir. Çünkü bunlar sabır, muntazam bakım ve devamlı kontrol isteyen işlerdir. Ayrıca bu tür çalışmalar ve sonuçları kısa zaman içerisinde görülemezler. Buna karşılık büyük yapılar ve yaldızlı sözler, parlak vaidlerle yapılan "dev" eserler (!) halk nazarında övünme, propoğanda vesilesidir. İşte böyle küçük çalışmaların plânlanması ve tatbikinde de coğrafyacılar büyük görevler düşmektedir. Bu cümleden olarak en küçük bir coğrafi üniteyi teşkil eden yöre (doğal çevre) bilgisi, oradaki doğal şartların tanınması, karşılıklı ilgi ve etkileri, nihayet orada yörenin bir parçası olarak insan ve faaliyetleri, bunların nedenleriyle araştırılması, bilinmesi yapılacak coğrafi çalışmaların temelini teşkil etmekte, böyle yöre plânlamaları da gelişmenin ilk şartı olarak görülmektedir.

Sıhhatli yaşamanın ilk şartı temiz ve bol gıdalı yiyecekler yanında, saf ve temiz havası, temiz suyu, verimliliğini kaybetmemiş toprağı, dengeli bitki ve hayvan topluluklarıyla doğal yöredir. Fakat bugün böyle doğal yöreler tehlikeli bir şekilde tahrip edilmektedir. Bu nedenle bir taraftan teknik ve ekonomik, diğer taraftan doğal faktörler arasındaki dengeyi sağlamak ve korumak için, durumu müştereken kontrol etmek, plânlamak ve incelemek gereklidir. Bir taraftan doğal çevrenin korunmasına çalışılırken, yanlış tatbikatlar da görülmekte, kanun ve yasaklarla yörenin korunabileceği zannedilmektedir. En doğru davranışın ise temelden, yani insanların daha çocuk yaştan iyi yetiştirilmesi, eğitilmesi ve onlara çevrenin korunması, hatta bazı küçük ameliyelerle daha da düzeltilmesi, sıhhatli kılınması gerekliliğinin öğretilmesidir.

İki önemli husus yöre korunmasında herkesçe bilinmelidir;

- 1). Yöre, insan etkisinin giderek arttığı, en küçük bir coğrafi ünedir,
- 2). Yörenin korunması, tekniğin mümkün kıldığı herşeyin, veya küçük bir grup insan topluluğu için ekonomik yönden verimli olan faaliyetlerin yapılması şeklinde değil, fakat bilâkis toplum yararına olduğu için yapılmalıdır; yani ökoloji ekonomiye üstün tutulmalıdır.

İçinde insanın sağlığına zarar olmadan yaşayabileceği böyle bir tabii yörede her şeyden evel aşağıdaki şartların mevcudiyeti aranmalıdır:

Temiz hava, temiz su, yeterli ölçüde açık alanlar ve çalışma hayatının sıkıcı, yorucu havasından kurtulup huzur, sükun içinde insanın dinlenebilmesi olanakları.

Yöre (veya ülke) plânlaması yaklaşık olarak aşağıdaki safhalarda oluşur:

— Başlangıçta problem teşkil eden konunun tanımı gelmektedir. Bu, plânlamayı zorunlu kılan husustur. Konunun motifi ve unsurları belirtilmiştir.

— Plânlamayı ele alabilmek için plânlama bölgesinin esaslı ve detaylı bilgileri gereklidir. Bu ikinci safhada yörenin bütün elamanlarının (doğal elemanlar: toprak, iklim, sular, hayvanlar; kültür elemanları: nüfus, iktisat, ulaşım, yerleşme, idare vs.) kartoğrafik veya istatistik bilgilerinin dökümantasyonu yapılmaktadır. Böyle plânlama hazırlıkları "örnek modellere" ve "kalkınma programlarına" ulaşmayı mümkün kılmalıdır.

— Bundan sonraki safhada plânın tatbikata konulması, bir başka sözle yöreden düzenli bir şekilde faydalanma gelir.

Coğrafyacı ilk plânda gerekli malzemenin sağlanmasında ehliyetlidir. O, bu ehliyetini ispat için daima artan bir ölçüde kendini mevcut durumun tesbiti ve gelecekteki gelişimi görececek bir şekilde hazırlamıştır. Coğrafyacı yöre elemanlarının bir bütün halinde dokusunu göz önünde bulundurur. Bununla beraber onların önemlerine uygun ağırlıklarını teker teker kavramağı gözetler. Böylece karar safhasında hatalı davranışlardan sakınmış olunur. Haklı olarak o, sadece yöre (ülke) plânlaması ve teşkilinin temel araştırmacı değil, fakat aynı zamanda yörenin şekillenmesini ve ondan faydalanmada önemli konuşmacıdır da.

Yöre çalışması, plânlama teşkili ve faydalanılması bütün müsbet ilim dallarının ve tekniğin müşterek bir eseri olduğu hususunda coğrafyacının kararlılığı önemsenmeyecek bir husus değildir. Bu çalışma ortaklığında coğrafyacı kendini eşit derecede hak sahibi ve aynı derecere sorumlu bir ortak hissedecek, yerini alacaktır.

Böylece yöre araştırma ve plânlamaları, tatbikatları artık bir ilim şubesinin mensubu veya mesuplarının yapacağı işler olmayıp, birçok ilim dallarından pek

çok araştırmacının birlikte yapacağı bir çalışma, bir "Grup çalışması" olduğu anlaşılmış olmaktadır.

Coğrafyacı, kendisinin sadece bir teorikçi olmayıp, aynı zamanda ilim adamı, vatandaş ve bir fert olarak çevresindeki olaylarda birlikte sorumlu olduğunu bilen kimsedir.

Coğrafyanın böyle enteresan bir çalışma sahasına işaret ettikten sonra burada daha bazı problemleri sıralamak istiyoruz ki, bu konular yine az veya çok, yakın çevreder itibaren bütün bir memleket ölçüsünde tatbikat alanı bulmakta ve memleketin başlıca sorunlarını teşkil etmektedir. Bunlar:

- Toprak verimliliğinin tahribi (kaybolması),
- Su ve rüzgâr erozyonu
- Ormanların tahribi,
- Kimyevi yönden, çevrenin zararlara uğratılması (maden işletme alanlarında veya şehir havasının türlü yollardan kirlenmesi konuları).
- Her türlü toprak ürünlerinin muhafaza ve nakli sırasında hava şartları ile olan bağıntıları.

Buna karşılık müsbet yönde yapılabilecek bazı çalışmaları da şöylece sıralayabiliriz:

- Sulama problemleri,
- İçme ve kullanma suları kaynakları bulunması ve bunların istenen yerlere sevki,
- Rüzgârın tahripkâr gücüne ve kurak bölgelerde buharlaşmayı artıran etkisine karşı alınacak tedbirler.
- Eğimli yamaçları sekiler (teras) haline getirme ve saçaçlandırma faaliyetleri.

Kısa Bibliyografya

- Denker, B.: Teknocoğrafya Hakkında. İst. Üniv. Coğr. Der. 1961 s. 147.
- Erinç, S.: Plânlamada İklim Müdahale. İmkânlar ve Metodlar. İst. Üniv. Coğr. Der. 1961 s. 47.
- Bölge Plânı İst. Üniv. Coğr. Der. 1959 s. 36.
- Fischer Lexikon: Geographie und Landschaftsplanung, 1968 s. 97.
- Neef, E.: Geographie und Umweltforschung. Pet. Mitt. 1972 s. 81.
- Ritter, W. / Strzygowski, W.: Geographie. Berlin 1970.
- Socova, V. B. Geographie und Ökologie. Pet. Mitt. 1972 s. 89.
- Tanoğlu, A.: Beşeri Coğrafya İst. 1969 (Coğrafya Nedir. s. 1-19).
- Tümertekin, E.: Bölge Plânlaması. İst. Üniv. Coğr. Der. 1960 s. 51.